

ეკონომიკური კრიზისი და K-ციკლები

ცნობილმა რუსმა ეკონომისტმა ნოქოლთაი ჯონდრატიევმა ჯერ კიდევ 1926 წელს წამოაყენა თეორია ჯაპიტალისტური ეკონომიკის განვითარების ნახევარსაუკუნოვანი ციკლების შესახებ. ამ თეორიის თანახმად, ყოველ ციკლს ტალღის ორი ფაზა გააჩნია - აღმავალი და დაღმავალი. იმ დროისათვის მან დააფიქსირა ორი სრულფასოვანი ციკლი და მესამე ციკლის ნახევარი. ამასთან, მან გააფრთხილა საზოგადოება, რომ მსოფლიო იმყოფებოდა ციკლის დაღმავალ ფაზაში, რითაც პრაქტიკულად იზინასწარმეტყველა დიდი დეპრესია ამერიკაში, რაც მისი თეორიის სამართლიანობის საუკეთესო დასაბუთება იყო.

თამაზ აქუზარდია

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

იმავე 1926 წელს მან მოამზადა მოხსენება სათაურით „ეკონომიკური კონიუნქტურის დიდი ციკლები“, რომელმაც, სამწუხაროდ, დღის სინათლე ვერ იხილა და, რომ არა მისი ორი სტატია, რომელიც გამოქვეყნდა გერმანიაში და რომელიც ცნობილი გერმანელი ეკონომისტის იოზეფ შუმპეტერის თვალთახედვის არეში მოექცა, მისი სახელი ალბათ არც არავის ეცოდინებოდა. **შუმპეტერმა** ავტორისეული ხედვების აღიარების ნიშნად მსოფლიო ეკონომიკურ მეცნიერებაში შემოიღო „კონდრატიევის ციკლის“ ცნება.

რიგი ავტორების აზრით, მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე **აღმავლობისა და დაღმავლის** პროცესები, ჯდება ე.წ. „კონდრატიევის ციკლებში“, ანუ K-ციკლებში. ამ თეორიის მიხედვით, ყოველი ახალი ციკლი იწყება გლობალური აღმოჩენით, ეპოქალური მნიშვნელობის ინოვაციებით, რომლებიც კარდინალურად ცვლის წარმოების და მოხმარების სტრუქტურას, ქმნის რა თვისობრივად ახალი ტიპის საქონელსა და მომსახურებას. ამის შედეგად ადგილი აქვს ციკლის აღმავალ ტალღას.

„კონდრატიევის ციკლების“ თეორიის თანახმად, მე-18 საუკუნიდან, ვიდრე დღემდე 5 ციკლს შქონდა ადგილი (იხ. დიაგრამა).

პირველი ციკლის აღმავალი

ტალღა მოდის 1780-1790 წლებზე. პიკი 1810-1817 წლებზე, ხოლო დაღმავალი ტალღა გრძელდება 1844-1851 წლამდე.

მეორე ციკლის აღმავალი ტალღა გრძელდება 1870-1875 წლებამდე, ხოლო დაღმავალი ტალღა – 1890-1896 წლებამდე.

მესამე ციკლის აღმავალი ტალღა გრძელდება 1914-1920 წლებამდე, ხოლო დაღმავალი ტალღა – 1936-1940 წლებამდე.

მეოთხე ციკლის აღმავალი ტალღა გრძელდება 1966-1971 წლებამდე, ხოლო დაღმავალი ფაზა – 1980-1985 წლებამდე.

მეხუთე ციკლის აღმავალი ტალღა გრძელდება 2000-2007 წლებამდე, ხოლო დაღმავალი ფაზა პროგნოზების თანახმად, გაგრძელდება 2015-2025 წლებამდე.

ამგვარად, მეექვსე ციკლის აღმავლობის ტალღას უნდა ველოდოთ 2015 წლიდან.

ცხადია, ეს ციკლები, კონდრატიევის თეორიაზე დაყრდნობით, მისმა მიმდევრებმა შეადგინეს. მისი ერთ-ერთი წარმომადგენელია რუსი ეკონომისტი **ანდრეი კობიაკოვი**, რომელმაც 2003 წელს თანაავტორობით გამოსცა წიგნი **„დოლარის იმპერიის მზის ჩასვენება და „პაქს ამერიკანას“ დასასრული“**. იგი ასევე ე.წ. **„რუსული დოქტრინის“** ერთ-ერთი ავტორია.

კობიაკოვის თანახმად, მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის ინტენსიფიკაციის კვალობაზე ციკლების სიხშირე იზრდება და იკუმშება საშუალოდ 40 წლამდე, განსხვავებით მე-19 საუკუნის ციკლების ხანგრძლივობის 50-55 წლისა.

როგორც უკვე ითქვა, ყოველი ციკლის აღმავლობის მიზეზი რაიმე ძალზე მნიშვნელოვანი აღმოჩენა იყო. **კონდრატიევის** ციკლების თეორიის მიმდევრების აზრით, თავიდან ასეთი აღმოჩენა იყო ორთქლის ძრავა, რამაც გამოიწვია ახალი ფაბრიკებისა და ქარხნების მშენებლობა, რკინიგზების ქსელის განვითარება და ა.შ. შიგანვის ძრავის გამოგონებამ გამოიწვია ნავთობზე მოთხოვნის ზრდა, რამაც თავის მხრივ მძლავრი ბიძგი მისცა ქიმიური მრეწველობის განვითარებას.

მეხუთე ციკლის აღმავალი ტალღის დაწყების მიზეზი იყო მიკროელექტრონიკა, კომპიუტერული ტექნიკა, ინტერნეტი და მობილური კავშირგაბმულობა. მათი აზრით, ამ ეპოქალური მნიშვნელობის აღმოჩენების შემდეგ წარმოების ბევრმა დარგმა ჩინეთში და აზიის სხვა ქვეყნებში გადაინაცვლა. დაბალი გადასახადები, იაფი მუშახელი და გარემოს დაბინძურებისადმი ლოიალური

დამოკიდებულება იყო ის, რაც კაპიტალისათვის მიმზიდველ გარემოს ქმნიდა. მაგრამ ეს პროცესი არ შეიძლებოდა უსასრულოდ გაგრძელებულიყო. ბოლოსდაბოლოს ბაზარი გაჯერდა და მსოფლიო მიადგა ციკლის ყველაზე მაღლა მდებარე წერტილს, რაც პრაქტიკულად ათასწლეულების მიჯნას დაემთხვა. ამის შემდეგ კონდრატიევის ციკლის დაღმავალი ტალღა დაიწყო.

ეკონომიკური კრიზისების ჩვენული მოდელისთვის უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება დაღმავალი ტალღის კონდრატიევის ციკლების თეორიის მიმდევრების ახსნას. **ამ დროს იწყება საერთო ციებ-ცხელება იმაზე, თუ სად მოხდეს კაპიტალის ჩადება მაღალი უკუგებით. ასეთ პანაცეას, როგორც წესი, წარმოადგენს ფიქტიური კაპიტალის ბაზრები. ასე იქმნება ფინანსური ბუშტები. ასე იყო მესამე ციკლის დაღმავალი ტალღის შემთხვევაში, რამაც გამოიწვია საფონდო ბირჟის კრაში, დიდი დეპრესია და დოლარის პირველი დევალაცია. დაახლოებით ასევე დაშთავრდა კონდრატიევის მეოთხე ციკლი. ადგილი ჰქონდა დოლარის დეფოლტს 1971 წელს. მაშინ ამერიკის პრეზიდენტმა რიჩარდ ნიქსონმა განაცხადა, რომ იკრძალებოდა დოლარის გაცვლა ოქროზე ფიქსირებული კურსით, რითაც პრაქტიკულად დაარღვია ბრეტონ-ვუდის საერთაშორისო სავალუტო სისტემა.**

მეხუთე ციკლის დასრულებისას ჩვენ იგივე სურათი გვაქვს. ზუსტად ისევე უზარმაზარი ხმაურით სკდება ფინანსური ბუშტები და კრიზისი გაგრძელდება მანამ, სანამ არ „აორთქლდება“ კაპიტალის ფიქტიური მდგენელის უდიდესი ნაწილი, რომლის უკანაც არ დგას რეალური ღირებულებები. ეს არის ის ერთადერთი გზა, რომლითაც შესაძლებელია კონდრატიევის ციკლიდან გამოსვლა.

დიდი დეპრესიის უშუალო გავლენას საბჭოთა კავშირის მოსახლეობა არ გრძნობდა, რადგანაც

იგი კაპიტალისტური სისტემის გარეთ ფუნქციონირებდა, ისევე როგორც არ უგრძნობდა ნიქსონის მმართველობის პერიოდში დოლარის დევალაციის შედეგები, იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ მათ ეს დოლარები თვალთაც კი არ უნახავთ. მაგრამ მსოფლიო დღეს მთლიანად კაპიტალისტურია და ამდენად, მსოფლიოში მიმდინარე კრიზისი ყველა ქვეყანას მეტ-ნაკლებად შეეხება, რაც ამ ქვეყნის მსოფლიო ინტეგრაციულ პროცესებში ჩართულობის ხარისხზეა დამოკიდებული.

იმას, რომ ე.წ. ფიქტიური კაპიტალი „აორთქლდეს“, გარკვეული დრო სჭირდება. როგორ აკეთებენ ამას ამერიკელები? **ამ თეორიის მიმდევრების აზრით ისინი ხანძრის ჩაქრობას ბენზინის დასხმით ცდილობენ, ანუ ეკონომიკას გარედან ფულს აყრიან. ამით კი არ გადახდების მხოლოდ სამომავლოდ გადადება ხდება. შედეგად კი ვალების კიდევ უფრო ზრდა გვექნება. მაგრამ პრობლემა მაინც არ დამალავს თავს. ასე რომ, გვინდა ეს ჩვენ თუ არა, ფიქტიური კაპიტალის „აორთქლების“ პროცესი აუცილებლად მოხდება, მაგრამ მსოფლიო ვალუტის, – დოლარის გლობალური დევალაციის ფონზე.**

ფიქტიური კაპიტალის „აორთქლება“ ეს მხოლოდ საქმის ნახევარია. იმისათვის, რომ ეკონომიკური აღმავლობა განხორციელდეს, აუცილებელია სრულიად ახალი ინოვაცია. ისეთი, რომელიც მომგებიანი იქნება კაპიტალის დაბანდებისთვის. როგორც კონდრატიევი ამბობდა, შემდეგი ციკლის ყველა ინოვაციები ჯერ კიდევ წინა ციკლის ბოლო პერიოდში იჩენს თავს. უბრალოდ ხერხდება ამ აღმოჩენის ისეთი ტექნოლოგიებით დამზადება, რომელიც თვისობრივად აიაფებს წარმოების პროცესს და იგი მასობრივი მოხმარებისთვის მიზანშეწონილი ხდება. მაგალითისთვის შესაძლებელია ავტომობილები ავიღოთ. ავტომობილი ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში შეიქმნა, მაგრამ მხოლოდ **ჰენრი ფორდმა** შეძლო წარმოების ისე-

თი ორგანიზაცია და შედეგად მისი ისე გაიაფება, რომ ავტომობილის ყიდვა რიგითი ამერიკელისთვის შესაძლებელი გამხდარიყო. იგივე შეიძლება ითქვას პერსონალურ კომპიუტერზე. როგორც ირკვევა, „**აი-ბი-ემმა**“ პირველმა შექმნა პერსონალური კომპიუტერი, მაგრამ მათ ვერ შეაფასეს ამ ნოვაციის მთელი მნიშვნელობა და ეს მიმართულება დახურეს კიდევ, როგორც უპერსპექტივო. დღეს პერსონალური კომპიუტერის გარეშე წარმოუდგენელია ცხოვრება, ისევე, როგორც მობილური კავშირგაბმულობის გარეშე.

აი, ეს გახლავთ ძალზე სქემატურად „**კონდრატიევის ციკლების**“ არსი. ჩვენთვის ეს თეორია იმდენადაა მნიშვნელოვანი, რამდენადაც საშუალებას გვაძლევს შევამოწმოთ კრიზისების ჩვენული თეორიის სისწორე.

თავიდანვე უნდა აღვნიშნო, რომ, თუ გავითვალისწინებთ იმ პერიოდს, როდესაც ეს თეორია შეიქმნა და ავტორის ასაკს (ალა-რაფერს ვამბობთ მის ტრაგიკულ ბედზე), ცხადია, ამ თეორიის ავტორი სამართლიანად იმსახურებს იმ უდიდეს პატივისცემას, რასაც მის მიმართ მსოფლიო სამეცნიერო საზოგადოებრიობა იჩენს. ამის საუკეთესო მაგალითია 1992 წელი – მეცნიერის დაბადების ასი წლისთავი, რომელიც იუნესკომ **ნ. კონდრატიევის** ხსოვნის წლად გამოაცხადა.

რაც შეეხება თეორიებს, ჩემი თეორიის თანახმად **ეკონომიკური კრიზისის ძირითად მდგენელს წარმოადგენს ფინანსური კრიზისი, მაგრამ ფინანსური კრიზისის არსებობა თავისთავად არ განსაზღვრავს კრიზისის ეკონომიკურ კრიზისში გადასვლას. ფინანსური კრიზისის არსებობა აუცილებელი, მაგრამ არასაკმარისი პირობაა იმისათვის, რომ ადგილი ჰქონდეს ეკონომიკურ კრიზისს.**

ის თუ რა წარმოშობს ფინანსურ კრიზისს, აქ ჩემსა და კონდრატიევის თეორიას შორის მნიშვნელოვანი განსხვავებაა, რადგანაც, როგორც ზემოთ ვახსენეთ, მისი

აზრით, ყოველი კრიზისის აღმავალი ფაზის მიზეზს მნიშვნელოვანი ინოვაცია წარმოადგენს, მაშინ როდესაც მე საერთოდ არ ვეხები ამ ფაზაში ინოვაციების არსებობას. რაც შეეხება დაღმავალ ფაზას, აქ ამ ორ თეორიას შორის პრაქტიკულად განსხვავება არ არსებობს.

უფრო დანვრილებით შევეხებით აღმავალ ფაზას. აქ ჩემი თეორია ეყრდნობა იმ პარადიგმას, რომ ბაზარი თავისი არსით ირაციონალურია. ეს ნიშნავს იმას, რომ ხშირად ბაზრის მონაწილეთა გადაწყვეტილებები ლოგიკურ ახსნას არ ექვემდებარება და უფრო ფსიქოლოგიურ ფაქტორებზეა დაფუძნებული. ეს კი გახლავთ საბაზრო ჩავარდნის ის უმნიშვნელოვანესი, მაგრამ სამწუხაროდ ნაკლებად შესწავლილი შემთხვევა, რომელიც განაპირობებს ფინანსური კრიზისის პერმანენტულად წარმოშობის შესაძლებლობას.

მართლაც, „ხვალინდელი დღის“ ბიოლოგიური შიში ადამიანებს აიძულებს ხშირად არაადექვატურად აღიქვან მიმდინარე პროცესები, რაც იწვევს მათი მხრიდან მოთხოვნის შემცირებას, ეს კი ერთობლივი მოთხოვნის მრუდის მარცხნივ გადაადგილებას იწვევს. ამას მოყვება ჩემს მიერ ახლებურად გააზრებული სტაგნაციური პროცესების წარმოშობის საშიშროება, წარმოების მოცულობის შემცირება, უმუშევრობის ზრდა და, რაც ყველაზე უცნაურად შეიძლება მოგვეჩვენოს, ფასების შემცირება.

რადგანაც ასეთი პროცესების

წარმოშობის საშიშროება მუდმივად არსებობს, ამიტომ, ხელისუფლებამ ისწავლა მონეტარისტული პოლიტიკის ინსტრუმენტების გამოყენებით ანტიდეფლაციური პოლიტიკის გატარება, ანუ ფულის მინოდების ზრდა, რათა გამოიწვიოს მოთხოვნის სტიმულირება.

ასეთი ღონისძიების გატარებით ხდება ფასების ყოველწლიური 2-3 პროცენტის მიზანმიმართული ზრდა, რომელიც სამწუხაროდ კუმულატიური, ანუ დაგროვებითი ეფექტით ხასიათდება. ეს პროცესი შეგვიძლია შევადაროთ ფინანსური ბუშტის პერმანენტული გაბერვის პროცესს, რომელიც ხელისუფლების მხრიდან მიზანმიმართულად ხორციელდება, რათა არ მოხდეს უკუპროცესი, ანუ ფინანსური ბუშტის ჩაფუშვის პროცესი, რაც ყველა ნეგატიურ პროცესებთან ერთად ფასების შემცირებაშიც აისახება, ეს კი თავისი არსით ხელისუფლებისთვის გამანადგურებელი შედეგია. მართალია ხელისუფლების მხრიდან გატარებული ღონისძიება ფეთქებად საშიშია, მაგრამ რამდენადაც იგი მართვადია და ამასთან, სხვა არჩევანი არც არსებობს, იგი მაინც ხორციელდება.

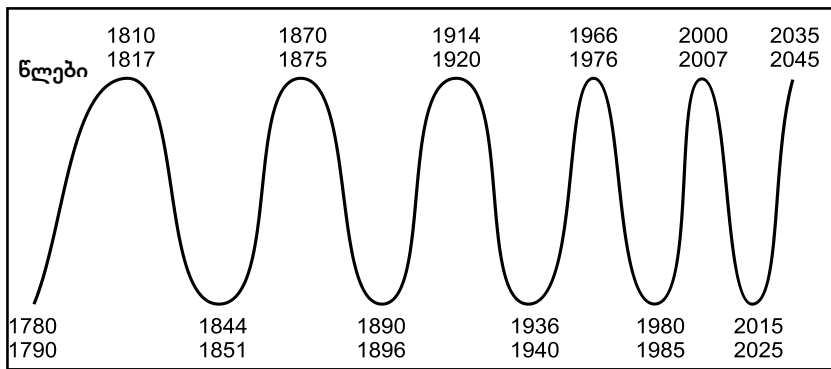
ამგვარად, ფინანსური კრიზისის მოხდენის მიზეზი თავად ხელისუფლების მიერ გატარებულ, პრაქტიკულად იძულებით განხორციელებულ პოლიტიკაში უნდა ვეძებოთ. ამ პოლიტიკის იძულებითი ხასიათი იმაში მდგომარეობს, რომ ფასების ხელოვნურად გაზრ-

დით ხელისუფლება თავიდან იცილებს ფასების შემცირებით გამოწვეულ კრიზისს. ამგვარად, ხდება „დღეს“ შესაძლო კრიზისების თავიდან აცილება და მისი გადატანა „ხვალ“. მაგრამ ეს „ხვალ“ აუცილებლად ამონურავს თავის თავს და ფინანსური კრიზისი აუცილებლად დადგება. მისი სიძლიერე და მასშტაბები ბევრ გარემოებაზეა დამოკიდებული, მაგრამ ყველაზე მნიშვნელოვანია, რომ იგი არ გადაიზარდოს ეკონომიკურ კრიზისში, რომელიც უკვე სტაგფლაციურ პროცესებს გულისხმობს, ანუ ადგილი აქვს წარმოების შემცირებას, უმუშევრობის ზრდას და ფასების ზრდას, აქედან გამომდინარე ყველა ნეგატიური შედეგით.

გადაიზრდება თუ არა ფინანსური კრიზისი ეკონომიკურ კრიზისში, ეს უკვე ეკონომიკური კრიზისის პოლიტიკურ მდგენელზეა დამოკიდებული. პოლიტიკური მდგენელის ასახსნელად მე ხმარებაში შემოვიტანე ე.წ. „ნაპოლეონის სინდრომი“, რაც ნიშნავს ადამიანის ბუნებრივ სურვილს – მის ლტოლვას ერთპიროვნული მმართველობისაკენ, რომელიც, რაოდენ პარადოქსულად არ უნდა გვეჩვენოს, ხელისუფლების „გუნდური პრინციპით დაკომპლექტებით“ რეალიზდება.

როგორც წესი, ხელისუფლებაში მოსული სუბერენი ერთპიროვნულ მმართველობას ახორციელებს „მონური მორჩილების“ მქონე გუნდის მეშვეობით. თუმცა, ეს „მონური მორჩილება“ უანგარო არ არის. იგი სუბერენის მხრიდან გარკვეული საზღაურის გადახდას მოითხოვს, რაც ხშირად ქვეყნის ინტერესების საზიანოდ ხდება.

თუ ხელისუფალი ვერ მოახერხებს „გუნდის“ გაკონტროლებას, მაშინ იგი მისი მძევალი ხდება, რამაც შესაძლოა ისეთი ქმედებები გამოიწვიოს, რომ გარკვეულ პირობებში, ფინანსური კრიზისი ეკონომიკურ კრიზისში გადაიყვანოს, რისი საუკეთესო მაგალითიც დღეს მსოფლიოში მიმდინარე პროცესებია.

დიაგრამა. კონდრატევის ციკლები